

“MAJKO POMOZI MI DA ISPRAVIM MATEMATIKU I DA BUDEM S BOJANOM”

Etnološka analiza zidnih natpisa u crkvi sv. Petra i Pavla u Osijeku

JASNA ČAPO ŽMEGAČ
Institut za etnologiju i folkloristiku
41000 Zagreb, Zvonimirova 17

UDK 398.3
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno: 1. lipnja 1993.

Autorica analizira poruke upućene u posljednjih nekoliko godina majci Božjoj u kapelici Majke Božje Lurdske u osječkoj crkvi sv. Petra i Pavla. Specifične su po tome što su zabilježene na zidovima kapele kao zidni natpisi. U uvodu autorica raspravlja o (ne)mogućnosti svrstavanja poruka u grafite, a potom analizira i interpretira 1000 transkribiranih natpisa. Pišu ih mladi i mladi ljudi, srednjoškolci i studenti, obraćajući se Mariji najčešće za pomoć u školi i u ljubavi, ponajviše za sebe a manje za članove svojih obitelji. Na temelju poruka iščitava se i Marijino mjesto u životu ljudi. Osječki su natpisi uspoređeni s porukama iz knjige molitava na Trsatu i iz elzaškoga svetišta Thierenbach.

MOLITVE MAJCI BOŽJOJ KAO ZIDNI NATPISI

Naslov i podnaslov ovoga teksta izazvat će čitateljevo čuđenje i niz pitanja: kakav je to zidni natpis kojim se moli za dobru ocjenu iz matematike i za ljubavnu vezu, koja je to majka, kako to uopće može biti zidni natpis? U tekstu ću prvo obratiti pažnju tim pitanjima. Nakon toga osvrnut ću se kratko na methodske probleme, a potom ću prezentirati rezultate analize.

Predmetom su analize i teksta poruke ljudi upućene Mariji, majci Božjoj u kapeli Majke Božje Lurdske u osječkoj crkvi sv. Petra i Pavla. Specifične su po tome što su zabilježene na zidovima kapele; pisane su (kemijskom) olovkom ili flomasterom, pisanim ili štampanim slovima. Prekrivaju sedam zidova oktogonalne kapele (osmi je zid ulazni) te izlaze izvan kapele na zakrivljene plohe lijevo i desno od ulaza. Ispunjavaju zidne površine od poda do otprilike dva metra visine: da bi se napisala vrlo kosa ili naopako pisana poruka ponekad je bilo potrebno stati na prste, kleknuti, leći na pod, ukoliko, zauzeti teško zamisliv položaj. Na zidovima su ugrađene i ploče zahvalnice s uklesanim zahvalama i molbama za daljnju pomoć, no zidni natpisi ne poštuju te ploče: nastaju uz njih i između njih, ali i na njima, jedni preko drugih. Na prvi pogled izgleda kao da je nemoguće odvojiti pojedinačne natpise, toliko je dugogodišnje

pisanje po zidu zgusnulo poruke. One se čitaju u neprekinutoj nizu, počevši s bilo kojega kraja kapele u središtu koje se nalazi kip majke Božje Lurdske¹. Nije bilo moguće saznati otkad datiraju prvi zidni natpisi u kapeli: najstariji pronađen nosi datum 14. VII. 1972. godine, te predstavlja minimalnu donju granicu nastanka zidnih natpisa². Svi natpisi obrađuju se majci Božjoj ili Bogu, bilo u obliku molbe i/ili zahvale. Sadržajno pripadaju u sferu (pučke) pobožnosti, u ono njezino područje u kojemu se proučavaju hodočašća, zavjeti i votivni darovi, uopće molitve puka (cf. Herberich-Marx 1991:142).

U zidnim natpisima u osječkoj crkvi imademo spoj, s jedne strane, jedne posebne forme izražavanja - javnoga zidnog natpisa - *grafita* i, s druge strane, religijskoga sadržaja što obično nije vezan uz tu formu. Da li te natpise i unatoč njihovoj specifičnom sadržaju možemo smatrati grafitima? U sljedećim ću recima pokušati odgovoriti na to pitanje ispitujući zadovoljavaju li osječki zidni natpisi kriterije definicije grafita.

Čini se da ne postoji konsenzus oko definicije grafita (cf. Lalić 1991:29), već postoje različite definicije koje ističu neko od obilježja grafita. Neke definicije grafite određuju isključivo po formalnim obilježjima kao natpise, crteže ili riječi, uparane ili naslikane na zidovima (Lalić 1991:29-30). Osječki natpisi zadovoljavaju taj kriterij - oni su tekstovi pisani na zidu.

Druge definicije naglašavaju prekoračenje zabrane kao konstitutivno određenje grafita, a što je u uskoj svezi određenja grafita kao vandalizma, čina kojim se narušava dozvoljena uporaba životnoga prostora (Gamboni 1988:213, Lalić 1991:30). Ta osuda grafita vodi do njihova brisanja, pa u nekim slučajevima i do progona njihovih autora zbog oštećivanja predmeta (cf. Billeter 1988). Osječki natpisi zadovoljavaju i ovaj kriterij. Naime, prema službenome osoblju crkve oni narušavaju i oštećuju zidove crkve i svetost mjesta, o njima se govori uz prikriveni podsmijeh i odmahivanje glavom (što zbog poruka koje donose, što zbog mjesta na kojemu se ostavljaju³): oni su vandalska pojava i valja ih uništiti. Brisanju, međutim, nikad nema kraja, jer nailaze novi pisci koji ispunjavaju očišćene, a ako ne može drukčije, već ispunjene površine⁴. Tako ta palimpsestička igra traje tko zna već koliko dugo vremena.

¹ Prekid u obilaženju natpisa stvara ormar što je postavljen iza Gospina kipa te onemogućava obilaženje cijeloga kipa i kapele. Može se vidjeti da se i na zidu kojega zakriljuje nalaze natpisi - iza i povrhu ormara.

² Najstarija je zidna ploča s uklesanim natpisom iz 1911. godine.

³ Najava moga posjeta a zatim i sam posjet i prepisivanje zidnih natpisa izazvali su veliko čuđenje.

⁴ U svojem eseju o grafitima Dario Gamboni (1988:213) pita "nisu li cenzura i, prije svega, uništenje grafita ti koji predstavljaju jedan oblik vandalizma i koje bi trebalo zabraniti?"

Iz naše perspektive osječki zidni natpisi mogu izazvati osudu jer oskrvrnjuju crkvo, no iz perspektive budućih pokoljenja, posebice istraživačkih, oni više neće izazivati prezir, jer će, kao i glagoljski natpisi o kojima govori Branko Fučić postati "pravi i punovrijedni povijesni izvori" (1982:20). No, moramo li čekati budućnost da shvatimo njihovu vrijednost i očuvamo ih kao dragocjene obavijesti o načinu života, brigama i ulozi vjere u životu osječkih stanovnika (slično kao i sačuvani grafiti iz Pompeja i Herkuleja, cf. Skasa Weiss 1988:210)? Njihovo očuvanje, međutim, moglo bi rezultirati posljedicom da više ne bi bilo mjesta za nove natpise. Stoga brisanje natpisa i nije posve negativno. Ono samo traži da istraživač redovito prepisuje i analizira novonastale natpise.

Osječki natpisi zadovoljavaju i kriterij pučkosti (cf. Lalić 1991:31-32), a može se reći da zadovoljavaju i one definicije koje u njima vide specifičan oblik prisvajanja svijeta, pokušaj da se neki prostor pisanjem po zidu učini bliskijim (cf. Thévoz 1988:216, Lalić 1991:34).

U sklopu definicije grafita kao oblika javnoga komuniciranja kojim se služe ljudi koji ne mogu komunicirati na uobičajen i društveno prihvatljiv način (cf. Lalić 1991:32), ljudi koji su komunikacijski deficitarni (cf. Skasa Weiss 1988:208), dolazimo i do jednoga određenja grafita koje ne bismo mogli pripisati osječkim natpisima, a to je da su oni upućeni nepoznatim primaocima. Osječki natpisi dolaze do nepoznatih primalaca, ali to nije njihov cilj; njihov je cilj jedan poznati primalac - Marija, majka Božja. Oni su tek neizbavno upućeni nepoznatim primaocima - znatiželjnim namjernicima ili vjernicima koji posjećuju crkvu.

Prema Laliću osječki natpisi ne bi mogli biti grafiti i po tome što se nalaze u zatvorenome prostoru. Naime natpisi u zatvorenim prostorima pa bili to i javni zahodi, to poznato mjesto ostavljanja različitih natpisa, isključeni su iz njegove definicije grafita (1991:34). Ne možemo se s time složiti, jer iako pisani u zatvorenome prostoru, osječki natpisi jesu javni - oni su izloženi pogledu svakoga posjetitelja crkve.

Nijedan od navednih istraživača grafita ne spominje zidne natpise u crkvi kao primjer grafita⁵. A vjerski su prostori odvajkada bili plodnim prostorom za pisce raznih vrsta, pa i u nas. Glagoljaški natpisi nastajali su u nas u svjetovnim ali još više u sakralnim prostorima, osobito istarskoga i sjevernohrvatskoga područja, u velikome vremenskom rasponu od X. do XVIII. stoljeća (Fučić 1982). Posebice su nam zbog paralele s osječkim natpisima zanimljivi glagoljaški natpisi na unutrašnjim crkvenim zidovima i njihov sadržaj što varira u rasponu od molitava do komentara crkvenoga prostora i društvenih zbivanja, vijesti o pošastima i gladi što su harale u davnim stoljećima.

Ili, još bliže Osijeku, avjerojatno bliže i u vremenu, stoje zidni natpisi na crkvama i sitnoj sakralnoj plastici što ih je Anđela Horvat zabilježila u Međimurju i Slavoniji⁶ (crkve u Brodskome Drenovcu i Srednjemu Lipovcu) (Horvat 1956, 1975). Ti petroglifi, katkad "nalik na hijeroglife" (Horvat 1961), katkad prikazujući "Isusov monogram, kružice, trokute, nesuvisle crčkarije ili cvijet" nisu, prema autorici, tek "igrarije" (Horvat 1956:178). Na to upućuju figure jelena probodena strelicom (u Dekanovcu u Međimurju na pokloncu sv. Ivana Nepomuka i u Brodskome Drenovcu na zidu crkve sv. Dimitrija), ljudske figure, pentagram (Dekanovec u Međimurju) i rupičanje kamena

⁵ Lalić, doduše, smatra da zidni natpisi na crkvama i drugih spomenicima kulturnoga značaja i nisu grafiti, nego vandalizam (1991:31), no pritom je riječ o ispisivanju vanjskih zidova crkava.

⁶ Za jedan podatak u Slavoniji zahvaljujem kolegi Zarku Španičeku.

u medicinske svrhe (Buzovec u Međimurju, Brodski Drenovac, Srednji Lipovac i Kobaš u Slavoniji⁷) (Horvat 1956:179). Autorica ne želi nagađati o funkciji petroglifa, no, smještajući ih okvirno ne ranije od 18. stoljeća (iako kaže da po obradbi i izboru drenovački pripadaju srednjemu vijeku), pretpostavlja da je riječ o magijskim znacima za zaštitu ili, pak, kao u prikazu jelena, o ritualnoj molitvi za uspjeh u lovu (Horvat 1956:179, 1975:84).

Naposljetku, smatram da natpisi na unutrašnjim zidovima crkve sv. Petra i Pavla u Osijeku, unatoč tome što zadovoljavaju neke od određenja pojma grafit - osobito svojom izvedbom na zidu, u javnome prostoru crkve, transgresijom što time nastaje i rezultira nastojanjem crkvenoga osoblja da ih uništi, anonimnošću - ipak nisu grafiti⁸. Ti natpisi ne mogu biti grafiti jer primalac njihovih poruka nije anonimna masa ljudi jednoga velegrada; jer njihove poruke primarno ne nastaju iz oporbe i želje za prekoračenjem zabrane i komunikacijskoga deficita, tj. nemogućnosti javnoga izražavanja u etabliranome društvu; i konačno, no ne i najmanje važno, jer oni to nisu po svojemu sadržaju. Osječki su natpisi zapravo molbe i zahvale pojedinaca majci Božjoj za njezino djelovanje u njihovom životu. Stoga, unatoč svojoj izvedbi, oni pripadaju istome žanru kao i proštenjarski zapisi na Trsatu⁹.

Oni podliježu zakonima toga žanra, iako njihova izvedba na zidu ne igra malu ulogu pri njihovu uobličavanju. Proštenjarski zapis smatramo jednim konvencionalnim tipom diskursa koji utječe na komunikaciju između čovjeka i božanstva (cf. Čapo 1992). Svojim konvencijama proštenjarski zapis posreduje i uobličava ljudsko iskustvo, a time ga, kako je pokazala analiza trsatskih zapisa, uopćava. Možemo pretpostaviti da zapisi u obliku grafita imaju više slobode od žanrovskih stega, jer izvedba nosi u sebi dio te slobode i izmicanje pravilima. To je razvidno iz osječkih zidnih natpisa: njihovi su motivi određeniji, poruke Mariji manje općenite i izravnije negoli na Trsatu.

⁷ Autorica navodi podatak iz Kobaša o korištenju u ljekovite svrhe strugotina kamena s "čudno urezanim znakovima", što stoji sakriven iza oltara u crkvi sv. Luke u Srednjemu Lipovcu. Tamo joj je rečeno da su ljudi to naučili "od bula" iz Kobaša (Horvat 1975:84). Iz Kobaša je pak podatak da je vanjski zid svetišta crkve sv. Marije toliko bio sastrugan da je 1951. godine zatražena intervencija radi očuvanja spomenika: zatraženo je da Muslimani iz Bosne prestanu dolaziti po prašinu toga kamena (ibid. 1956:179). Autorica bilježi rupičanje i u Brodskome Drenovcu i u nekim međimurskim mjestima. Pokušala sam u etnološkoj literaturi naći navode o lječenju pomoću strugotina kamena no, nažalost, za slavonsko područje nisam ušla u trag tome postupku. Jedino se u opisu lječenja u okolici Dervente spominje lječenje kamenom: ako ženu nakon što prestane dojiti bole grudi masira ih tzv. "ubojskim kamenom" ili pije u vodi prah sastrugan s tog kamena (Fabijanić 1978:99). Iz istoga teksta doznajemo da se "ubojski kamen" u vodi sam osipa. Možemo pretpostaviti da mu naziv potječe od toga što je služio pri lječenju "uboja" (kontuzija) (ibid. str. 102). Kolegi Zvonimiru Toldiju zahvaljujem za podatak da su strugotine kamena koristile nerotkinje.

⁸ Imade još poneko određenje grafita: oni su "likujuće oživljavanje rano zabranjenog nagona djeteta za tim da nešto zamrlja, zaklapa, zaprlja i zapacka" (Thévoz 1988:217); oni su i magija što se manifestira u samome činu ispisivanja (Grasskamp 1988:199). Oba je obilježja moguće pripisati i osječkim zidnim natpisima, a magija trenutka pisanja natpisa u Osijeku je ostvarena i u samome natpisu, ukoliko poruku što je sadrži shvatimo kao magijsku.

⁹ Te sam zapise obradila u tekstu pod naslovom "Etnološka obradba proštenjarskih zapisa na Trsatu". Tekst je referiran na XI. Mariološkome kongresu u Huelvi u Španjolskoj u rujnu 1992. godine.

METODSKI POSTUPAK

Namisao da obradim natpise sa zidova osječke crkve imala sam još 1990. godine kad sam ih prvi puta primijetila. Nažalost, zbog poznatih nam razloga, tek 1992. godine ponovno je bilo moguće otići u Osijek. Natpise sam prvotno htjela zabilježiti fotografski, međutim, pokazalo se da bi to bilo nemoguće (trebalo bi barem 1000 fotografija), te sam tijekom boravka u Osijeku prepisala više od 1000 natpisa - oni čine temeljnu građu ovoga teksta. U nastojanju da prikupim podatke sa svih površina, odnosno da uzorak prepisanih natpisa bude što reprezentativniji za sve natpise prepisala sam sa svake površine u kapeli i s ulaznih stijena oko stotinjak natpisa. Pretpostavljam da je prikupljeni broj natpisa dosta velik, te da je u tih 1000 natpisa prikupljen i pretežan dio čitljivih i oku dostupnih¹⁰ natpisa. Brojka 1000 odabrana je, kao i u sličnome prethodnom radu (Čapo 1992) zbog toga što daje statistički pouzdane rezultate. Ipak, ne mogu tvrditi da je uzorak potpuno reprezentativan. Naime, prepisani su čitljiviji natpisi i naravno oni koji se u cijelosti mogu rekonstruirati, tj. oni koji nisu potpuno ili djelomice izbrisani i oni povrh kojih nisu nastali novi natpisi koji su prethodne učinili nečitljivima.

Primijenila sam metodologiju razrađenu pri obradbi zapisa s Trsata (ibid.). To će u okviru ovoga priloga omogućiti i detaljnu usporedbu osječkih poruka majci Božjoj s porukama proštenjara Majci Božjoj Trsatskoj.

Za svaki su natpis na kompjutorskoj kartici predviđena ova polja: datum, ime i prezime, jezik natpisa, mjesto ili regija iz koje dolazi osoba, spol, dob, dužina i forma zapisa, vrsta zapisa, korisnik zapisa, motiv molbe odnosno zahvale, posebna polja za motive molbi i zahvala prema osobi za koju se u molitvi moli, denominacija Marije, spominjanje drugih božanskih ili svetih osoba, glagol kojim se obraća Mariji i glagol kojim se označava Marijino djelovanje, te završetak zapisa.

U nastavku teksta prezentirat ću rezultate analize osječkih natpisa i izvesti neke zaključke na temelju njihove usporedbe s analizom trsatskih zapisa. Osim što su metodski obrađeni na isti način, trsatski i osječki su podaci pogodni za usporedbu i stoga što se vremenski manje ili više preklapaju: trsatski su nastali 1987. godine, a osječki najvećim dijelom od 1987. godine do danas. Dvije su razlike što su utjecale na rezultate analize: razlika u lokaciji svetišta (Hrvatsko primorje i Slavonija) i u značaju crkve u kojoj su nađeni zapisi - Trsat je poznato hodočasničko mjesto s čudotvornom Marijinom slikom, koja je toliko identificirana s lokalitetom da je vjernici nazivaju Majkom Božjom Trsatskom; osječka crkva sv. Petra i Pavla nije nikada bila proštenjarsko mjesto, niti kip Majke Božje Lurdske imade auru čudotvornosti. Druga je znatna razlika dvaju izvora različita forma u kojoj su nastale poruke Mariji. Oba su nam izvora podataka, međutim, etnološki (kulturološki) zanimljiva jer pružaju obavijesti o načinu

¹⁰ Što ne isključuje klečanje na podu da bi se neki natpis učinio dostupnim oku!

mišljenja, o interesima, radostima i brigama, shvaćanju života, smrti i ulozi vjere u životu posjetitelja trsatskoga svetišta i osječke crkve.

ANALIZA I INTERPRETACIJA GRAĐE

Više od 80% obrađenih natpisa nema datuma ili ga nije bilo moguće utvrditi, što zbog toga što ga natpis nije uključivao, što zbog toga što je izbljedio. 165 natpisa s datumom obuhvaćaju raspon od 14. VII. 1972. do 30. IX. 1992. godine¹¹. Šest je natpisa iz razdoblja od 1972. do 1986. godine, 12 iz 1987., 32 iz 1988., 46 iz 1989., 29 iz 1990., 12 iz 1991. te 28 iz 1992. godine. Zbog maloga broja datiranih zapisa ne možemo reći da podaci pokazuju da je neke godine nastalo više natpisa negoli drugih godina. Kako je, što zbog prirodnoga propadanja, što zbog namjernoga uništavanja postojećih natpisa, obnavljanje natpisa kontinuiran proces vjerojatnije je da su ovdje prikupljeni recentniji natpisi, tj. da datiraju iz posljednjih tri do pet godina, dakle iz razdoblja konca osamdesetih i početka devedesetih godina¹².

Tablica 1.

potpis	broj zapisa
nema	455
inicijali	42
ime	446
prezime	6
ime+prezime	47
nečitko	4
ukupno	1000

Natpisi su pretežno anonimni: otprilike polovica je nepotpisana ili imade samo inicijale. No i potpisani natpisi ne odaju identitet osoba: u gotovo 90% slučajeva potpisani su samo imenom (446 od 503 natpisa s nekim potpisom). U usporedbi s trsatskim zapisima, osječki su natpisi izrazito anonimniji: dvostruko je veći broj natpisa potpisanih samo imenom, a šesterostruko manji broj natpisa s imenom i prezimenom. Možemo pretpostaviti da je to stoga što su osječki natpisi lako dostupni zainteresiranim posjetiteljima crkve, dok knjige molitava na Trsatu, iako postavljene u Kapelici zavjetnih darova i time dostupne svima, traže ulaganje izvjesna napora od posjetitelja (listanje knjige) i stoga njihove molitve ne čita mnogo ljudi. Možda je

¹¹ Natpise sam prepisala 9. i 10. X. 1992. godine.

¹² Trsatski zapisi nastali su 1987. godine, a zapisi u francuskome svetištu Thierenbach 1980. godine (Herberich-Marx 1991:139).

anonimnost vezana uz dob populacije koja ostavlja natpise - u Osijeku su to mladi i mlađi ljudi, na Trsatu vjerojatno (točnih podataka nemamo) ljudi srednje i starije dobi. Možda razlog leži i u tome što u Osijeku poruke pretežno piše lokalna populacija (crkva sv. Petra i Pavla nije proštenjarsko središte koje privlači velik broj ljudi iz drugih krajeva); na Trsatu, pak, mnogo je posjetitelja izvan neposredne okolice, koji se, budući da su nepoznati u trsatskoj sredini, mogu potpisati punim imenom i prezimenom bez straha da će ih netko prepoznati i saznati za njihove probleme i molbe. Možda i zid kao podloga pridonosi anonimnosti osječkih natpisa. U tri slučaja ona je postignuta i zapisom na stranome jeziku¹³.

Podrijetlo osoba koje ostavljaju natpise poznato je samo u 4,5% slučajeva¹⁴. Neodavanje mjesta podrijetla također pridonosi anonimnosti osobe i zaštićuje je od nepozvanih čitatelja njezine poruke (cf. Herberich-Marx 1991:146). Posjetitelji osječke crkve za koje je poznato mjesto podrijetla dolaze iz Slavonije i Baranje (29), Dalmacije (6), Zagreba i okolice (3), Bosne (3), Slovenije (1), Srbije (2) i Amerike (1). Na temelju tako malih brojeva ne možemo statističkim rječnikom govoriti o podrijetlu populacije koja ostavlja zidne natpise. Vjerojatno je da su to pretežno ipak stanovnici šire osječke regije i samoga Osijeka jer crkva sv. Petra i Pavla nije (značajno) prošteništa ovoga dijela Hrvatske. Lokalna populacija ne treba istaknuti odakle dolazi a time i čuva svoju anonimnost.

Struktura je osoba po spolu sljedeća:

Tablica 2.

spol	aps. broj	postotak	
		od 1000	od 627 (poznat spol)
ž	522	52,2	83,25
m	80	8,0	12,76
ž, m	25	2,5	3,99
nema	373	37,3	-
ukupno	1000	100,0	100,0

Možemo konstatirati da ženske osobe najviše ostavljaju poruke Mariji: na 100 žena nalazimo 15,3 muškaraca. Ovi su rezultati gotovo identični s rezultatima analize trsatskih zapisa gdje je omjer gore navedenih kategorija 524, 96, 22 i 358. Usporedimo li oba hrvatska svetišta s francuskim svetištem, broj muškaraca zaostaje: u Thierenbachu imade 23 muškaraca na 100 žena (Herberich-Marx 1991:144). Ovime se još jednom potvrđuje da je pučka pobožnost pretežno ženska pobožnost.

¹³ U tri su slučaja sastavljači poruka evidentirani kao Slovenci, Francuzi i Nijemci.

¹⁴ Taj je postotak na Trsatu 10,4 (Čapo 1992), a u Thierenbachu 7% (Herberich-Marx 1991:145).

Dob osoba koje u Osijeku ispisuju zidne poruke Mariji mogla je biti istražena neizravno - zahvaljujući motivu velikoga dijela molbi¹⁵. Naime motivi poruka kao što su uspjeh u školi ili na fakultetu upućuju na dob osoba. Na nju upućuju i molitve za ljubavlju, osobito tipa "molim te da prohodam s tim i tim dečkom/djevojkom". Pretpostavimo li da sve takve poruke pišu mladi ljudi, tada možemo reći da je oko polovicu poruka zasigurno napisala mlada populacija - uglavnom srednjoškolska i/ili studentska. Analiza motiva njihovih poruka ukazat će na specifičnosti njihovih preokupacija.

Natpisi su u pravilu kraći, no unatoč podlozi na kojoj su pisani imade i dužih natpisa. Gotovo svi su pisani prozom i bez posebnih stilskih obilježja. Samo je nekoliko primjera obraćanja Mariji poetskim izrazom ili riječima neke molitve. Moguće je zaključiti, kao i za trsatske primjere, da iako u većini natpisa nema poetičnoga ili formulaičnoga izraza, zapisi nisu individualizirani već su vrlo slični i imadu malo varijacija. Evo nekoliko netipičnih natpisa:

- Kada se sobom rasipaju sjene tišine i kad zidovi u gluho doba proplaču dođi draga majko Marijo i ozdravi biće koje najviše volim. Molim te da uskoro vidim Giovannia i da mu značim nešto u životu. Presvijetla moli za one koje volim koji su tu, za one koji su daleko čuvaj ih u životu. Hvala.

- Sve moje pjesme su tebi spjevane.

- Presveta Djevice Marijo Majko i kraljice moja tvojemu bezgriješnom srcu posvećujem i predajem čitavo svoje biće svoje misli riječi i djela, raspolaži sa mnom i sa svim što mi pripada sada i u vječnosti za hvalu i slavu, za posvećenje crkve i svega svetoga. Bezgriješna moja majko pomози mi živjeti dostojno moga krsnog posvećenja svome otkupitelju. Daj da poput tebe slušam poticaje Duha svetoga neka se u meni i po meni uvijek i u svemu vrši volja božja. Amen.

¹⁵ Nažalost, trsatski zapisi ne sadrže indicaciju dobi sastavljača. Na temelju motiva zapisa i korisnika zapisa te posebice njihove usporedbe s osječkim motivima i korisnicima molitava mislim da možemo pretpostaviti da na Trsatu zapise piše, ako ne pretežno srednja i starija populacija, onda barem populacija u kojoj su ravnomjernije negoli u Osijeku zastupljene sve dobne skupine. Mislim da se slično može reći i za Thierenbach iako autorica teksta o Thierenbachu prosuđuje da je tamošnja populacija relativno mlada (Herberich-Marx 1991:151-152, 171). Tu prosudbu donosi uvidom u motive zapisa. Međutim, motivi zapisa u Osijeku, gdje populacija sastavljača jest mlada i mlada, ukazuju na sasvim druge preokupacije negoli u Thierenbachu i na Trsatu, dok one molbe u kojima se sastavljači mole za svoje obitelji i njihove članove - dakle za ljude srednje i starije dobi (iako članovi mogu biti i braća i sestre) - imadu motive slične onima u Thierenbachu i na Trsatu. Oba podatka me navode na pretpostavku da je dobná piramida trsatske i francuske populacije znatno drukčija od one u Osijeku, tj. da se ne radi o mladoj i mladoj populaciji.

Poruke Mariji pretežno su molbene, zahvalne i pohvalne:

Tablica 3.

vrsta zapisa	aps. broj
samo molba	711
samo zahvala	43
molba i zahvala	159
(molba, zahvala)	(133)
(zahvala, molba)	(26)
pohvala/štovanje ¹⁶	74
ostalo	13
ukupno	1000

Više od 90% svih natpisa su molbe (samostalne i kombinirane sa zahvalom ili nekim iskazom štovanja). U usporedbi s molbama sve su ostale vrste natpisa slabo zastupljene, no ipak bilježimo 20,2% zahvala (samostalnih i u kombinaciji s molbom) te 7,4% natpisa koji sadržavaju neki iskaz štovanja, ufanja ili slavljenja Marije. Kako o njima više neće biti govora u tekstu, navodim nekoliko primjera:

- *Volim te Majko Božja.*
- *Mama volim te.*
- *Predobro je srce tvoje majko.*
- *Draga majčice volim te i ufam se u te svim svojim srcem.*

Kombinirani je natpis u 80% slučajeva (133) prvo molba a onda zahvala, od čega je u 116 slučajeva molba kojoj je pridodana zahvala za netom izrečenu molbu. Mogli bismo reći da su i to u osnovi molbe, što znatno smanjuje ionako nizak udio zahvala u ukupnim natpisima. Nađene su samo dvije molbe u kojima, iako nemaju klasični oblik zavjeta, osoba moli Mariju za pomoć a istodobno joj nešto obećava zauzvat, kao potporu svojoj molbi.

- *Iako sam nekada bila pomalo zla, oprosti mi i daj mi snage da istrajem u svakoj kušnji, a ja ti obećavam vjernost.*
- *Majko Božja, daj mi sreće u ljubavi i životu, sa mojim obećanjem dobrog hrišćanskog vladanja.*

Usporedimo li ovu analizu s analizom trsatskih zapisa, možemo uočiti više razlika nego sličnosti. U Osijeku je daleko više samostalnih molbi (711:475), a manje zahvala

¹⁶ Pohvale obuhvaćaju samostalne iskaze štovanja ili su u kombinaciji s nekom drugom vrstom zapisa.

(43:166), isto i u kombinaciji s molbom (159:343), negoli na Trsatu. Kombinirani natpis sastoji se u 80% slučajeva prvo od molbe a onda od zahvale, dok se na Trsatu ta kombinacija javlja samo u jednoj trećini slučajeva. Znatna je razlika i u većemu broju iskaza štovanja u Osijeku, zanemarivome i stoga svrstanome u rubriku *ostalo* na Trsatu. Sličnost je u tome što u većini kombiniranih zapisa zahvala biva za netom izrečenu molbu. Osječki su natpisi glede tipa, dakle, različiti od trsatskih zapisa. Istodobno, omjeri su pojedinih vrsta molitava slični onima u Thierenbachu (71% molbi, 6,8% zahvala, 15,7% kombiniranih natpisa), a i omjer je kombiniranih zapisa u kojemu je prvo molba a onda zahvala isti (4:1) (cf. Herberich-Marx 1991:147)¹⁷.

Analiza motiva ili tema natpisa što u sebi sadrže molbu, bilo samostalnu, bilo u kombinaciji sa zahvalom ili nekim iskazom štovanja, a kojih ukupno imade 923, identificirala je 1545 različitih motiva molbi. To znači da u prosjeku svaki natpis-molba sadrži 1,67 (1545/923) motiva ili tema zbog koje se neka osoba obraća Mariji¹⁸.

Motive (teme) molbi svrstala sam u iste kategorije kao i pri analizi trsatskih zapisa (v. Čapo 1992):

1. općenite molbe za pomoći i uslišanjem;
2. molbe za čuvanjem, zaštitom, pratnjom, Marijinom prisutnošću;
3. molbe za zdravljem;
4. molbe vezane uz svakodnevne konkretne aktivnosti - škola, posao i sl.;
5. molbe vezane uz ljubav, brak i djecu;
6. molbe za obraćenjem, čvrstom vjerom i oprostom ili spasom od grijeha, uključujući molbe kao što su traženje snage, strpljivosti, poslušnosti i sl.;
7. molbe za stanjima kao što su sreća, zadovoljstvo, mir, sloga, i sl.;
8. molbe u kojima se navode egzistencijalni problemi (nevolje, patnje, tjeskobe, tuge i sl.) koji su izvorštem molbi;
9. Skupina *ostalo* obuhvaća vrlo različite molbe (primjerice, putovanje, želja za mršavljenjem, odlaskom na more i sl.) koje s pojavljuju u malome broju slučajeva.

Pri analizi osječkih natpisa broj je molbi iz skupine 8 bio zanemariv pa su pripojene skupini *ostalo*, a nađen je veći broj natpisa vezanih uz rat u Hrvatskoj 1991/92 te su izdvojene u zasebnu skupinu. Istraživanje tema (motiva) molbi u Osijeku dalo je sljedeće rezultate:

¹⁷ Zasad ne nalazim objašnjenje tim rezultatima.

¹⁸ To je sličan omjer zabilježen u Thierenbachu (1,6 - cf. Herberich-Marx 1991:149), a manji negoli na Trsatu (1,89). No, valja napomenuti da su osječka i trsatska analiza metodski identične, a da se francuska ponešto razlikuje uključivanjem motiva zahvala u zbroj motiva, te drukčijom razdiobom motiva (v. Čapo 1992 o tim razlikama). Zbog drukčije razdiobe motiva molbi obje moje analize motiva nije moguće u svim elementima usporediti s analizom motiva u Thierenbachu.

Tablica 4.

tema	aps. broj	postotak		Trsat od 1546
		od 923	od 1545	
škola	309	33,48	20,0	5,76
ljubav	283	30,66	18,32	3,88
opć. pomoć	268	29,04	17,35	18,63
sreća	206	22,32	13,33	19,21
zaštita	145	15,71	9,39	15,85
zdravlje	119	12,89	7,70	22,51
vjera	101	10,94	6,54	7,24
rat	60	6,50	3,88	-
ostalo	54	5,85	3,50	6,92
ukupno	1545	-	100,0	100,0

Četiri su osnovne molbe što ih ljudi upućuju Mariji - vezane su uz školovanje, ljubav, općenitu pomoć i sreću u životu. Prisutnost je prve tri molbe gotovo identična: nalaze se u otprilike 30% od ukupnoga broja molbi, odnosno u ukupnome broju tema molbi udio je svake između 17 i 20%. Motiv sreće javlja se u 22,32% od ukupnoga broja molbi, odnosno u 13,33% ukupnih motiva molbi. Ostali motivi - zaštite, zdravlja, vjere i rata manje su istaknuti, no i oni su prisutni u znatnijemu broju.

Motivi uspješnoga školovanja, srednjoškolskoga ili fakultetskoga, nalaženja posla i/ili uspjeha u poslu i budućega blagostanja javljaju se najčešće u ovako formuliranim molbama:

- *Majko moja molim te pomoz mi u prirodi i povijesti i da prođem na kraju sa 5. Hvala, pomoz i dalje. Voli te (ime)*
- *Bože¹⁹ moj čuvaj me i blagoslovi u ovoj novoj školskoj godini 92/93. (ime)*

Nalazimo šezdesetak primjera školskih molbi iz kojih je razvidan konkretan, specifičan i neposredan zahtjev osobe za Marijinom/Božjom pomoći u školi. Ti primjeri ukazuju na to da osoba dolazi u crkvu s točno određenom namjerom, s konkretnom molbom Mariji. To govori o navici obraćanja Mariji kad čovjek imade neke poteškoće; to istodobno govori o njezinoj prisutnosti u svakodnevnome životu čovjeka i o upućenosti ljudi, pa i mladih, na Mariju. Ti primjeri govore o tome da učenik, na putu do škole, ili navečer nakon nastave a uoči sutrašnjega ispita ili testa, posjećuje crkvu i moli Mariju za pomoć. Pritom nije dovoljno da je crkva na učenikovu putu u školu. Da bi svratio pomoliti se Mariji, on mora znati za mogućnost da joj se obrati i mora vjerovati u efikasnost svojega čina.

¹⁹ Dio je molbi upućen Bogu, o tome vidjeti dalje u tekstu.

- *Majko Božja pomози da sutra dobijem tri iz povijesti. Mnogo hvala.*
- *Bože daj da me danas ništa ne pitaju (ime).*

Drugi najčešći motiv molbi vezan je uz ljubav, ponajviše uz početak ljubavi, uzvraćanje ljubavi i njezino trajanje, a tek iznimno i uz sklapanje braka i dobivanje djece. Ti motivi govore da se radi o relativno mladoj populaciji, još nedovoljno odrasloj za sklapanje braka i/ili za dobivanje djece. O njezinoj mladosti svjedoče i kolokvijalni izrazi korišteni u natpisima, primjerice:

- *Draga majko pomози mi da budem sretna u ljubavi. (ime)*
- *Majko blažena, molim te da mi pomogneš da krenem s L. (ime)*
- *Majko Božja pomози mi da svi budemo živi i zdravi, da se sretno udam i da K. ostane samnom. (ime i prezime)*
- *Majko daj da furam s onim za kojeg ti misliš da je bolji.*

Treći znatno prisutan motiv molbi je motiv općenite pomoći. On je, za razliku od prva dva, nespecifičan, a često je izražen na sljedeći način:

- *Djevice Marijo za pomoć te moli (ime).*
- *Majko Božja pomози vjerniku svom. Usliši moju molbu.*
- *Majko molim te budi mi u pomoći. 25. V. 88.*
- *Pomози mi u svemu majko.*

Tu sam uvrstila i one molbe u kojima je motiv neiskazan jer Marija znade što treba ili znade bolje od molitelja što mu je činiti²⁰:

- *Pomози molim majko ti jedina znaš kako.*
- *Majko pomози molim te ti znaš već što.*
- *Majko učini samnom kako ti misliš da će biti dobro²¹. Pomози svim mojim ukućanima u daljnjem životu. Hvala.*
- *(ime)*

Općenite molbe katkad sadrže i razlog ili opravdanje zahtjeva:

- *Majko Božja pomози mi jer živim u vjeri i nadi. Voli te tvoja (ime i prezime).*
- *Pomози meni u mojim nevoljama. Pomози mi jer ja te ponizno molim. Pomози da prođem prvi razred.*
- *Presveta Marijo Majko Božja, D....a i svih nas, vrati mi D. živog i pomози mi i čuvaj ga i opet nas sastavi za vijeke vjekova, da mi živi budemo zajedno sretni. Vrati D. J. Zasluđuje to (ime).*

²⁰ Takvih je primjera bilo i na Trsatu i u Thierenbachu.

²¹ U ovome iskazu prisutan je idealni odnos vjernika prema božanskomu biću - odnos pokornosti, predanja i poslušnosti, kojega srećemo i u formulaciji "Bože neka bude volja tvoja" što je nađena s datumom 29. X. 88. U gore citiranoj molbi osoba prepušta Mariji da upravlja njezinim životom.

Motiv sreće, četvrti najčešći motiv molbi, nešto je specifičniji od motiva općenite pomoći. Najčešće je vezan uz neki drugi motiv, primjerice:

- *Draga majko molim te daj mi sreću i zdravlje meni i mojoj porodici. Ujedno te molim za mog A. da mi se vrati i da sve bude kako treba. Zahvalna (ime).*
- *Majko Božja! Pomози mi da budem sretna u životu (ime). 28. IV. 1988.*
- *Majčice draga daruj mi sreću i ljubav. Uvijek vjerna (ime).*

Među molitve za sreću uvrštene su i molbe za blagoslovom, mirom, prijateljstvom i slogom, primjerice:

- *Majko Božja neka bude mir u kući.*
- *Majko Božja, pomози i blagoslovi mene i moju porodicu i onoga koga najviše volim! Vjerujem da ćeš to učiniti.*
- *Majko pomози mi da budem dobra kolegica svima, da prođem dobro u životu i ljubavi. 17. XI. 87. Hvala (ime)*

Molbe za zaštitom, bilo u obliku zahtjeva "čuvaj me" ili "budi uz mene" peta su najčešća skupina molbi. Kao i pomoć ponekad se traži danonoćno, prema formuli poznatoj iz molitve "Isuse, Marijo, Josipe, budite mi u pomoći - i po danu i u noći. Amen" (Mali molitvenik 1969:11):

- *Molim te budi samnom i po danu i po noći. Daj da uvijek smognem snage i da sve izdržim. (ime)*
- *Molim te Bože nemoj me napustiti sad kad mi je najteže. Budi uz mene do kraja života molim te pomози mi u školi, pomози kod kuće, pomози kod S. Molim te.*
- *Čuvaj me i moje bližnje. (ime)*

Zahtjev za zaštitom specificiran je samo u manjemu broju slučajeva: osam puta traži se čuvanje Hrvatske (što je priključeno skupini molbi vezanih uz rat), 12 puta od zla, zlih ljudi i sotone, dva puta od grijeha. Kad je specificirana zaštita je od apstraktne opasnosti, što se, posve sukladno vrsti natpisa, imenuje kao zlo ili sotona:

- *Gospe moja čuvaj moju braću od zla i nesreće.*
- *Majko daj mi sreće u životu. Čuvaj me od zla.*
- *Majko Božja, nerastavi K. i mene do smrti! Čuvaj me zlih prijateljica kao što je B. Moli se za mene i čuvaj me. (ime)*
- *Molim te majko spasi me od svakog grijeha i izbavi me od zla. (ime)*

Na šestome se mjestu po učestalosti nalazi molba za zdravljem, kao traženje vlastitoga zdravlja ili zdravlja neke bliske osobe:

- *Majko Božja daruj nam sreću, zdravlje i znanje.*
- *Majko Božja da mi zdravlje i ljubav sa voljenom. (ime) 20. 4. 88.*
- *Majko Božja daj meni i mojoj obitelji sreću i zdravlje u vječnosti. (ime)*

Traženja vezana uz vjeru, primjerice spasa, pronalaženja pravoga puta i življenja kršćanskoga života, te oprosta od grijeha, čine relativno manji broj molbi upućenih Mariji:

- *Majko Božja pomoz mi da tata ozdravi i da nađem pravi put u životu.*
- *Majko Božja daj da mi život prođe u vjeri i da upoznam čovjeka koji će biti predan samo Bogu i meni i koji će me poštovati do kraja života. Daj molim te zdravlje i slogu u mojoj porodici. Hvala za sve.*
- *Sveta Marijo moli za spasenje mogega grijeshnoga duha.*

U skupinu molitava vezanih uz vjeru uvrštena su i traženja moralnih kvaliteta kao što su snaga, jakost i strpljenje:

- *22.3.91. Majko Božja hvala ti za sve! Molim te da budem jaka i da sve nadaće podnesem.*

Posljednja definirana skupina molitava odnosi se na rat u Hrvatskoj 91/92. godine. To su uglavnom molitve za prestanak rata, za mir u Hrvatskoj, za povratak vojnika živih i zdravih, a izbjeglica u svoje domove. Imade ih lapidarnih ali i dugih i potresnih:

- *Bože spasi Hrvatsku.*
- *Bože molim te da ovaj rat što prije završi.*
- *Majko čuvaj mi Gunju.*
- *Blažena djevice Marijo daj da se vratim u Baranju. (ime i prezime)*
- *Molim te olakšaj mu muke ako ih sad trpi, on nije krenuo u rat da ubija, već da brani, .. i nije kriv za to što je volio svoju domovinu i svoj život dao. Pozdravi ga i reci da ga još uvijek volim.*
- *Ako poginem?! Majko nemoj plakati ti, zelena trava prekrit će mi grob, jer znaj: Hrvatska nikad neće biti rob! Niti će nestati!!! 15. XII. 91. (ime i prezime) Nova Gradiška*

Molbu za širu društvenu zajednicu često prati i osobno traženje:

- *Majko Božja moli za moj narod hrvatski. Pomoz mi i mojoj obitelji da nas zdravlje prati u životu. Braća (ime i prezime) Sinj.*

U skupinu *ostalo* uvrštene su vrlo raznolike molbe - za rastom i prestankom daljnega rasta, za mršavljenjem ili rjeđe za debljanjem, za ljepotom i čuvanjem nevinosti, za odlaskom na more, za susretom s poznatim košarkašem Dinom Rađom, dobivanjem na lotu, za putovanjem. To je vrlo šarolika skupina molbi iz kojih su razvidne ostale brige što uz ljubav i školu zaokupljaju mlade ljude:

- *Molim te Bože da omršavim i upišem se na fakultet. Neka bude mira i pravde.*
- *Molim te da napokon imam svoju sobu i da bude zdrava seka i njezina beba.*
- *Majko Božja pomoz da ne moram nositi naočale.*

Usporedba analiza motiva molbi na Trsatu 1987. godine i u Osijeku kasnih osamdesetih i početkom devedesetih godina ukazuje na znatne razlike u motivima obraćanja Mariji. Prvo što možemo uočiti jest to da su motivi molitava u Osijeku manje koncentrirani u određenim kategorijama. Primjerice, na Trsatu je kategorija s najviše molitava, ona za zdravlje, prisutna u oko 42% svih molbi (ili u 22,5% od ukupnih motiva), dok je najčešća molba u Osijeku - ona za školu - prisutna u 33,5% svih molbi (odnosno u 20% od ukupnih motiva). Dok u Osijeku 31% od ukupnih motiva čine skupine s manjim brojem motiva (od pete nadalje), na Trsatu taj je postotak manji i iznosi 24%.

Druga uočljiva razlika sastoji se u broju molitava po različitim kategorijama. Na Trsatu skupine s najviše molbi čine molbe za zdravlje, sreću, općenitu pomoć i zaštitu (22,5; 19,2; 18,6; 15,9% od ukupnoga broja molitava); u Osijeku najveće su skupine molitava za školu, ljubav, pa tek onda za općenitu pomoć i sreću. Među osječkim je molbama zdravlje tek šesta najbrojnija skupina molitava; ljubav je na Trsatu na posljednjemu mjestu sa samo 3,88% udjela u ukupnim motivima. Samo molbe za općenitu pomoć i molbe za vjeru imadu na oba mjesta podjednaki udio i donekle slično relativno mjesto u rangiranju prema učestalosti.

Treća je veća razlika u tome što je na Trsatu izdvojena posebna skupina molbi u kojima se navode problemi koji su potakli vjernike na obraćanje Mariji; u Osijeku one čine tako mali broj ukupnih molbi da su priključene skupini *ostalo*. Četvrto, u Osijeku je zbog većega broja izdvojena skupina molitava vezanih uz rat u Hrvatskoj 91/92, koje nema u trsatskim zapisima.

Moguće je zaključiti da su osnovne preokupacije posjetitelja trsatskoga svetišta i osječke crkve različite, te da su preokupacije trsatskih vjernika općenitije i manje izravno izražene²². Molitve u Osijeku izravnije su i konkretnije, možemo reći i privatnije, posebica ona što se odnosi na ljubav. Posljedica je to ponajviše razlike u populaciji koja posjećuje Trsat i Osijek: pretpostavljamo da su to ljudi srednje i starije dobi na Trsatu (ili barem podjednako sve dobne skupine) i ljudi mlađe i mlade dobi u Osijeku. Manji broj molbi u kojima je riječ o egzistencijalnim problemima također može biti vezan uz dob posjetitelja, dok ratna tematika izostaje iz trsatskih zapisa iz jednostavnoga razloga što su nastali 1987. godine²³.

Usporedba²⁴ s francuskim svetištem Thierenbach daje slične zaključke kao i usporedba

²² Iako je zdravlje vrlo konkretna preokupacija, analiza je pokazala da se češće radi o općenitoj molbi za zdravljem a rjeđe o konkretnoj bolesti zbog koje se traži Marijina pomoć.

²³ Broj zapisa na Trsatu vezanih uz rat izrazito je velik 1991/92. Iako ne raspolazem sa statističkim podacima čini mi se da je veći negoli u Osijeku, te da ga ponajviše možemo zahvaliti brojnim prognanicima smještenima u riječkoj okolici.

²⁴ Ta je usporedba, već je rečeno, zbog različitoga postupka određivanja i svrstavanja motiva ograničena na samo neke motive. Prisutnost usporedivih motiva - zdravlja, vjere, škole, egzistencijalnih problema - vrlo je slična u Thierenbachu (Herberich-Marx 1991:149) i na Trsatu, što ujedno znači da podaci za Osijek i Thierenbach nisu slični. Pretpostavljam da je motivska sličnost molbi u Thierenbachu i na Trsatu i njihova različitost spram Osijeka funkcija prije svega razlike u dobnoj strukturi posjetitelja.

s Trsatom, najvjerojatnije isto zbog razlike u dobi populacije koja ostavlja zapise. Već sam navela kako Geneviève Herberich-Marx pretpostavlja da u Thierenbach dolaze relativno mladi ljudi a i objasnila moje neslaganje s tom pretpostavkom. Naime, sličnost trsatskih i thierenbachkih motiva i njihova različitost spram osječkih ne dozvoljava zaključak da je populacija prva dva svetišta relativno mlada. Možemo dakle zaključiti da je osječka crkva prava tribina mladih posjetitelja, što je i razumljivo s obzirom na to da se poruke ostavljaju na zidovima, što je za stariju populaciju neprimjeren čin²⁵.

Pogledajmo još jednu analizu podataka koja također ističe razliku trsatskih i osječkih zapisa. Radi se o analizi svih natpisa (bez obzira na njihov tip, tj. bez obzira na to radi li se o molbama ili o zahvalama) prema osobi kojoj je molitva namijenjena, tzv. korisniku. Razlikovala sam zapise u kojima se osoba moli za sebe (kategorija "molitelj") i/ili za druge (cjelokupna obitelj, pojedini članovi obitelji, ostali rodaci, itd.).

Tablica 5.

korisnik	aps. broj	drugi	aps. broj	postotak	
				od 433	Trsat
samo za molitelja	619	rodit/braća	132	30,48	10,78
samo za druge	132	obitelj	115	26,56	42,65
molitelj+drugi	221	općenito	90	20,78	3,06
nema	28	muž/žena	55	12,7	8,09
ukupno	1000	djeca	20	4,62	26,1
		nerodaci	17	3,93	1,72
		ost. rodaci	-	-	6,86
		ostalo	4	0,92	0,74
		ukupno	433 ²⁶	100,0	100,0

Molitava za molitelja imade u više od 80% slučajeva (619+221), dok su molitve za druge osobe zabilježene tek u 35% slučajeva (132+221) i to u obratnome odnosu negoli prve: odnos je molitava samo za molitelja i molitava za molitelja i za druge osobe 3:1; onih za druge prema onima i za molitelja i za druge 1:2. Raščlanjivanje natpisa za druge osobe pokazuje da je najviše molbi za pojedine članove obitelji (roditelje, braću i

²⁵ Osim na zidovima ljudi ostavljaju poruke i na listićima papira što ih zatiču u šupljine na Marijinu kipu. Časna sestra zadužena za održavanje crkve redovito prazni ta mjesta i baca poruke. Od mogega boravka u Osijeku ona ih prikuplja a kolega Žarko Španiček šalje ih u Zagreb. Očekivala sam da će biti drukčije od zidnih natpisa, no sadržaj im je isti kao i na zidnim natpisima. Ne može se reći ni da u njima pretežu osobe srednje i starije dobi. I one govore u prilog teze da je Majka Božja Lurdska u Osijeku utočište prije svega mladih ljudi.

²⁶ Ovaj zbroj ne odgovara zbroju natpisa za druge (samo za druge i u kombinaciji s natpisima za molitelja taj je broj 353) zato što je u jednome natpisu u prosjeku spomenuto više osoba: ovdje se u 353 natpisa 433 puta spominje neka osoba kojoj je natpis namijenjen.

sestre), zatim za obitelj kao cjelinu, te općenito za "nas" ili za "Hrvate", "Hrvatsku", za "naše selo" i sl. Najveći postotak molbi za roditelje i braću još jednom potvrđuje pretpostavku nastalu na temelju drugih analiza - da je populacija koja ostavlja poruke mlađa. Skupina označena kao molbe za ženu/muža pretežno obuhvaća poruke vezane uz parove koji još nisu vjenčani, dakle radi se o djevojkama i njihovim mladićima koji mole jedni za druge.

Usporedba s Trsatom nameće slične zaključke kao i prethodna analiza: razlike su znatne. Mislim da su podaci da je na Trsatu veći broj molitava za druge (579:353) i manji broj molitava samo za sebe (406:619) vezani uz razliku u dobi populacije: naime ljudi srednje i starije dobi više brinu za druge od ljudi mlađe dobi i to najčešće za obitelj u cjelini i za djecu. S druge pak strane, molitve mlađe populacije u Osijeku manje su okrenute drugima no zato su konkretnije - više se moli za pojedine, određene članove obitelji (posebno majku, oca, brata, sestru), a manje za obitelj kao zajednicu. Razlika u dobi dviju populacija dađe se očitati iz kategorija djeca i roditelji/braća: djeca su na Trsatu predmetom molitve u jednoj četvrtini slučajeva a u Osijeku u 4,6%; u Osijeku su roditelji i braća predmetom natpisa u 30,48% a na Trsatu u 10,78% slučajeva.

Relativni broj natpisa za obitelj, jedina usporediva kategorija s analizom u Thierenbachu, identičan je na Trsatu i u Thierenbachu - oko 35% zapisa na oba je mjesta za obitelj - što je dva puta više negoli u Osijeku. I ta je razlika razumljiva u svjetlu razlika dobne strukture sastavljača poruka.

Sljedeća analiza želi pokazati varijacije motiva molbi s obzirom na korisnike, odnosno koji su najčešći motivi molbi kad je ona upućena za određenoga korisnika - za molitelja, za roditelje i braću te općenito za obitelj.

Tablica 6.

motiv	molitelj n=790 ²⁷	obitelj n=112 ²⁸	roditelji/braća n=106 ²⁹
škola	301 (1)	2 (7)	10 ³⁰ (5)
ljubav	267 (2)	1 (8)	1 (9)
opć. pomoć	223 (3)	35 (2)	25 (2)
sreća	168 (4)	31 (4)	24 (3)
zaštita	80 (5)	34 (3)	21 (4)
vjera	80 (6)	6 (5)	7 (6)
zdravlje	65 (7)	36 (1)	46 (1)
rat	12 (9)	4 (6)	5 (8)
ostalo	38 (8)	1 (9)	7 (7)
ukupno	1234	150	146

Ova analiza manje ili više ponavlja za molitelja uzorak analize svih motiva (v. Tablicu 4.), što je i razumljivo s obzirom na to da su molbe za sebe (molitelja) najčešći oblik molbe. Za druge korisnike molbi - za pojedine članove obitelji i za obitelj u cjelini rezultati su drukčiji negoli rezultati analize motiva molbi bez obzira na korisnike (Tablica 4.). Učestalost motiva molbi za obitelj i za njezine članove sasvim je drukčija (indicirana je u zgradama) negoli učestalost motiva molbi za molitelja: na prvome je mjestu zdravlje, a zatim dolaze općenita pomoć, zaštita i sreća. Taj rezultat korespondira s rangiranjem motiva molbi na Trsatu, što upućuje na to da rezultat analize osječkih natpisa ne bi bio motivski tako različit od analize trsatskih zapisa da su sastavljači poruka sličnije dobne strukture. Tek kad mlada populacija u Osijeku moli za svoje starije (obitelj ili njezine pojedinačne članove) njezine su molbe slične molbama što ih na Trsatu ostavlja srednja i starija populacija (ili dobnom ravnomjernije prisutna populacija³¹).

Dosad smo prikazali motive molbi, pogledajmo sad analizu zahvala prema njihovim motivima i korisnicima. Analiza prema korisniku pokazuje da su zahvale samo iznimno za druge ljude - samo je sedam takvih slučajeva (za roditelje, za djecu, obitelj, brata, općenito), a sve ostalo su zahvale koje osoba piše za sebe. Stoga je analiza motiva svih zahvala gotovo istovjetna s analizom motiva (tema) zahvala za molitelja:

Tablica 7.

tema zahvala	aps. broj n=223	postotak
za molbu	123	55,16
općenito	71	31,84
pomoć	9	4,04
zaštita	5	2,24
zdravlje	4	1,79
škola	4	1,79
ostalo	7	3,14
ukupno	223 ³²	100,0

²⁷ Broj natpisa ne korespondira s brojem navedenim u Tablici 5. (619+221 molbi za molitelja) jer su ovdje analizirane samo molbe a tamo su i molbe i zahvale.

²⁸ Do neslaganja ovoga broja s Tablicom 5. dolazi iz istoga razloga kao u prethodnome stupcu, vidjeti bilješku 27.

²⁹ Broj slučajeva ne korespondira s brojem navedenim u Tablici 5. (132 molitava za roditelje i braću), zato što su ovdje analizirane samo molbe a tamo su i molbe i zahvale, te zato što je na kompjutorskoj kartici predviđeno jedno polje za motive molbi za roditelje, braću i sestre, te su oni natpisi u kojima se za nekoliko članova obitelji moli za isto brojeni kao jedan slučaj.

³⁰ Zbroj je molbi u svezi škole ovdje veći negoli u Tablici 4. (analiza ukupnih motiva molbi) zbog toga što je ova analiza izvedena na temelju drugih polja predviđenih na kompjutorskoj kartici. U ovoj tablici imade nešto više molbi za školu jer je u jednoj molitvi isti motiv mogao biti iskazan i za molitelja i za brata i/ili za sestru/prijatelja: u Tablici 4. to je zabilježeno kao jedan motiv, u ovoj kao toliko motiva koliko imade korisnika. Isto se odnosi i na druge motive.

³¹ Ova je analiza, nažalost, neusporediva s analizom u Thierenbachu.

³² Za razliku od broja tema molbi i broja molbi, broj je tema zahvala istovjetan broju natpisa u kojemu se pojavljuju zahvale. Broj zahvala što se ovdje pojavljuje veći je od broja iskazanoga u Tablici 3. jer se dio zahvala nalazi u skupini pohvala.

Motivi zahvala svode se na zahvalu za netom učinjenu molbu te na zahvalu općenito za ono što je Marija učinila za čovjeka, bez pobliže oznake o kakvoj se pomoći radi, često samo izrijekom "Hvala ti". Ti motivi korespondiraju s razlikovanjem redoslijeda molbi i zahvala u istome natpisu: gdje prethodi molba, zahvala je za molbu, gdje prethodi zahvala, ona je vrlo općenita. Ostale motive, zanemarivo slabo prisutne, prepoznajemo kao uobičajene motive molbi. Uz već zabilježenu općenito manju prisutnost zahvala, usporedba s trsatskim zahvalama pokazuje i manju raznolikost osječkih zahvala te izostajanje imenovanja Marijina djelovanja kao milosti što je na Trsatu bio treći najčešći motiv zahvale. Evo nekoliko primjera osječkih zahvala:

- *Hvala ti za svu pomoć koju si mi pružila. (ime)*
- *Hvala ti što smo mogli opet te posjetiti. Hvala ti za sve draga majko doći ćemo ti opet. (ime i prezime)*
- *Marijo molim te udjeli meni, mami i tati život i zdravlje. Vjerujem u tvoju pomoć. Hvala.*

Pogledajmo sad na ukupnome uzorku načine obraćanja Mariji (n=707):

Tablica 8.

najčešća denominacija	imenica		atribut		
Majka Božja	286	majka	600	Božja	288
draga majka	64	Marija	120	draga	93
majka Marija	58	Gospa	27	sveta	41
draga Majka Božja	17	majčica	14	moja/naša	31
		Djevica	12	blažena	8
		Bogorodica	2	mila	7
		ostalo	2	dobra	3
				superlativ	9
				ostalo	3

U osječkim se natpisima Marija najčešće naziva majkom, i to ili samo majkom, ili pak majkom Božjom, dragom majkom ili majkom Marijom. Ona nije nikad Majka Božja Osječka ni Lurdska. Samo u pojedinačnim slučajevima nalazimo je kao "majku svih Hrvata" ili "majku svih nas/ljudi", "kraljicu mira", ili jednom kao "presvetu Djevicu Mariju, majku kraljicu". Apelativ majka ne znači samo da je ona majka Isusa Krista već ponekad označava da je osoba koja joj se obraća zove majkom³³:

- *Majko hvala ti što si me rodila. Moje srce živi za tvoju ljubav prema meni. Sve ti vraćam ljubavlju. Tvoj sin (ime).*
- *Volim te moja majko.*

³³ Na Trsatu imademo sličnih primjera.

Najčešći je atribut Božja, a zatim i draga i sveta, moja ili naša. Majka je i blažena, mila i dobra, ili superlativno "presveta", "predraga", "premilostiva" i "presvijetla". Redovito je obraćanje Mariji s ti, tek u dva slučaja zabilježeno je obraćanje u drugome licu množine i jedan slučaj u kojem vjernik miješa ta dva oblika.

U usporedbi s trsatskim obraćanjem Mariji možemo reći da je u Osijeku manje varijacija njezina nazivlja, da je češći apelativ Marija, a rjeđi majčica, te da izostaje lokalno određenje (Osječka kao pandan Trsatskoj Mariji). Ovo je posljednje vjerojatno vezano uz to što kip majke Božje Lurdske već nosi lokalno obilježje (prikaz je ukazanja u Lurdu) a nije vezan ni uz kakav čudesan događaj u Osijeku. Mogli bismo pretpostaviti da mladež koja ostavlja poruke na zidu kapele vjerojatno i ne zna da je to kip Majke Božje Lurdske, jer je nijednom ne spominje³⁴, no moguće je također, da se ljudi obraćaju Mariji općenito a ne Majci Božjoj Lurdskoj.

U Thierenbachu Mariji se najviše obraća s Gospo (Notre-Dame [de Thierenbach]) i Djevice čudesna (Vierge Miraculeuse), i to u drugome licu množine (Herberich-Marx 1991:167, 169), pa to predstavlja osnovnu razliku u obraćanju Mariji u dva hrvatska i u francuskome svetištu.

U 24 poruke Mariji spominje se i neka druga božanska ili sveta osoba: u 12 slučajeva (dragi) Bog, u šest (dragi ili milosrdni) Isus, u dva sv. Leopold Mandić, u dva sv. Antun, u dva sveci Božji, te u jednome sv. Duh. Pritom se spomenute osobe moli za pomoć ili se pak moli majku Božju da preko Isusa ili Boga pomogne molitelju:

- Hvala ti i slava draga majko i milosrdni Isuse Kriste i molim Vas budite mi uvijek upomoć. (ime)

- Majko molim te za pomoć. Moli dragog Isusa da mi oprost i grijehe da pomogne meni tako i cijelom svijetu ...

Nalazimo i 136 slučajeva u kojima vjernik u molbi uopće ne spominje Mariju već neku drugu božansku ili svetu osobu. Analiza ukupnih obraćanja nekoj drugoj osobi (136 samostalno + 24 u kombinaciji s obraćanjem Mariji) pokazuje sljedeće:

Tablica 9.

Bog	141	sv. Obitelj	1	sv. Duh	1
Isus	6	svi sveci	3		
Antun	7	Leopold Mandić	6		

Vjernici se u 14% slučajeva obraćaju izravno Bogu a ne Mariji. Od svetaca spominje se sv. otac Leopold Mandić čija slika visi na desnome zidu kapele, sv. Antun, te svi sveci i sv. Obitelj. Boga se naziva dragim u desetak slučajeva. Molitve u kojima se obraća Bogu ili nekome drugom imaju isti oblik kao i one upućene Mariji:

³⁴ Međutim, neki prepoznaju sliku sv. oca Leopolda Mandića što visi na desnome srednjem zidu kapele.

- *Daj Bože da prođem s 4.*
- *Bože sačuvaj Slavonski Brod.*
- *Bože molim te da vidim A., da profuram sa njim, da mi bude lijepo. 5. 9. 92.*
- *Bože oprostí mi za sve, pomogni mi molim te.*
- *Sv. Antune pomози našem tati da ozdravi, mole te (imena). Veliko ti hvala. 22. 7. 87.*
- *Bože, Isuse i Gospo hvala Vam što ne idem ni iz čega na popravak.*

U usporedbi s Trsatom u Osijeku je daleko veći broj spomena božanskih osoba i drugih svetaca osim Marije. I u Thierenbachu zaziva se Bog, Isus, sv. Antun i još poneki svetac otprilike u istome postotku kao i na Trsatu (oko 5%, cf. Herberich-Marx 1991:167), što je trostruko manje negoli u Osijeku³⁵.

Iz analize glagola što označuju Marijino i Božje djelovanje razaznaje se što se od njih očekuje:

Tablica 10.

	glagoli što označuju Marijino, n=840 ³⁶		Božje i svetačko djelovanje n=160	
		% od 887		% od 163
pomoći	472	53,21	66	40,49
dati	127	14,32	31	19,02
čuvati	118	13,30	33	20,25
moliti	40	4,51	3	1,84
uslišati	32	3,61	7	4,29
oprostiti	20	2,25	4	2,45
usmjeriti	18	2,03	4	2,45
ostalo	60	6,76	15	9,20
ukupno	887	100,0	163	100,0

I Marija i Bog i sveci pomažu, daju, čuvaju, uslišavaju, praštaju, pokazuju pravi put, itd. Pri obraćanju Bogu nešto se više očekuje da on nešto dá ili da čuva, a manje da pomogne, što je u više od polovice slučajeva prisutno u očekivanjima od Marije. Molitva i posredovanje za vjernike češća je, dakako, među molitvama upućenima Mariji. Spram trsatske analize ovdje imademo daleko najveći broj natpisa u kojima Marija pomaže, a manji broj u kojima se očekuje da čuva ili daje (na Trsatu imade 281 glagol pomoći, 270 glagola čuvati i 254 glagola dati); a izostaje uporaba glagola "preporučiti" (u istome se smislu rabe glagoli "moliti" i "zagovarati")³⁷. Evo nekoliko primjera:

³⁵ Zasad ne znam kako objasniti tu razliku.

³⁶ Ovim su brojem obuhvaćeni i natpisi u kojima se Marija eksplicitno spominje ali i oni natpisi u kojima se ne spominje ni ona niti itko drugi, a izostavljeni su oni natpisi u kojima se uz nju spominje još neka osoba (24 natpisa).

³⁷ Slične analize za Thierenbach nema.

- *Majko čuvaj me i zagovaraj kod Isusa i moli za mene.*
- *Marijo moli sina svoga da postanem majka.*
- *Usliši moju molbu molim te sv. Majko Božja i svi sveci Božji. (ime)*
- *Bože molim te usliši moju molbu da sretno proživim ovaj život na zemlji da budem sretna u ljubavi i da sretno završim školu, volim te Bože.*

Napokon, pogledajmo još kako se sastavljači poruka obraćaju Mariji: oni je mole, zahvaljuju joj se, izražavaju joj ljubav, ali najčešće joj se obraćaju imperativnim načinom, prema tablici (u 840 natpisa imade 1041 način obraćanja):

Tablica 11.

Obraćanje Mariji

imperativ	573
gl. molitve	236
zahvaljivanje	158
voljeti	52
željeti	13
ostalo	9
ukupno	1041

Sve smo te oblike obraćanja već susreli u dosada navedenim primjerima, a svojstveni su i trsatskim zapisima iako u nešto drukčijim omjerima³⁸.

Obraćanje Mariji i u završnoj formulaciji ukazuje na prisnost i toplinu što je potpisnici osjećaju prema njoj. Afektivni izrazi, metafore u završecima, primjerice "tvoja" ili "uvijek tvoja", "voli te tvoja", "zahvalna", "vjerna", "tvoja slatka", pa i takvi kao "tvoj sam anđel", "tvoja ovca" ili "tvoj sin" svjedoče o tome.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zaključke ovoj studiji moguće je formulirati na temelju same studije i na temelju usporedbe njezinih rezultata s rezultatima sličnoga istraživanja provedenoga na Trsatu (Čapo 1992) i u francuskom svetištu Thierenbach (Herberich-Marx 1991).

Pretpostavljamo da su neka obilježja osječkih natpisa, osobito ona po kojima se oni izrazito razlikuju od trsatskih, vezana uz medij u kojemu nastaju - kao zidni natpisi u unutrašnjosti kapele Majke Božje Lurdske. Ta su obilježja izrazita anonimnost natpisa i dob ljudi koji zidnim natpisom upućuju molbu ili zahvalu Mariji (a uz dob je vezana

³⁸ Isto kao prethodna bilješka.

tematika natpisa). Anonimnost je, između ostaloga, objašnjiva pretpostavkom da su zidni natpisi izloženiji pogledu posjetitelja crkve (od zapisa u knjizi molitava na Trsatu), da su oni ustvari javni natpisi što iako nenamijenjeni posjetiteljima crkve, ipak do njih mogu lako doprijeti. Bilježenje poruka u knjizi kao na Trsatu i u Thierenbachu daje čovjeku veću sigurnost da će tek rijetki posjetitelji pročitati njegovu poruku (a i ispunjene se knjige odnose a nove, neispunjene daju se na uporabu), te je njegova potreba za anonimnošću manja. Nadalje, možda je anonimnost vezana uz to što u Osijeku poruke pretežno piše lokalna populacija, koja ne želi da je netko prepozna. I dob je sastavljača poruka usko vezana uz njihovo bilježenje na zidu: naime, vjerojatnije je da će mladi i mlađi a ne stariji i ljudi srednje dobi na zidu ostaviti poruku, odnosno da će zid kao moguća površina za pisanje prije privući mlađega negoli starijega čovjeka.

Motivi molbi upućenih Mariji vezani su uz dob, a time i uz sredstvo izražavanja - zidni natpis. Motivi su molbi konkretni, izravni, a svjedoče o primarnim interesima mladih ljudi: dobar uspjeh u školi (ili barem završavanje škole) i na fakultetu, te ljubav (ljubavne želje, problemi, trajnost ljubavi i sl.). Druga su dva glavna motiva, zastupljena u nešto manjemu postotku, općenitija - traženje pomoći i zahtjev za sretnim i blagoslovljenim životom. Na Trsatu su u najvećemu broju zapisa, uz ta dva prisutna još dva općenita motiva - zdravlje i zaštita. Moglo bi se pomisliti da je molba za zdravljem konkretna molba, no tu se većinom radi o općenitoj molbi za zdravljem a ne o bolesnim osobama koje mole ozdravljenje. I kod motiva zaštite izostaje njegova konkretizacija: ljudi traže zaštitu od nedefiniranih opasnosti. Najkonkretniji su zapisi na Trsatu u svezi sa školom i poslom no oni čine relativno malu skupinu svih zapisa.

Suprotno tome, u Osijeku motivi su konkretizirani do te mjere da nisu rijetki primjeri (jedna petina od ukupnih molbi vezanih uz školu) u kojima osoba navodi točan datum i razlog zbog kojega treba Marijinu pomoć - primjerice da danas susretne djevojku/mladića koja/i mu/joj se sviđa ili da (ne)dobije (lošu) dobru ocjenu iz testa ili iz ispita. Mladi ljudi traže konkretnu pomoć, ovdje i sada, no ne u nedefiniranome ovdje i sada, nego danas, u školi, na ulici.

Konkretnosti i neposrednosti osječkih natpisa, uz dob njihovih sastavljača, možda pridonosi i značaj (funkcija) crkve sv. Petra i Pavla. Dok sam na Trsatu pretpostavila "da motivacija vjernika za odlazak u svetište nije neka konkretna potreba ili zahvala nego skup različitih motiva" te da je možda "najčešći poticaj za odlazak na Trsat taj da župa kojoj vjernik pripada organizirano hodočasti na Trsat" i da je "tek s dolaskom i posjetom kapelici vjernik doveden u situaciju da razmišlja o tome što želi i za što se može zahvaliti" (Čapo 1992), a zbog svega toga njegove su poruke općenite, ovdje nije moguće izvesti slične pretpostavke. Osječka crkva sv. Petra i Pavla nije hodočasničko mjesto, u nju se ne dolazi organizirano i, čini se prema ovome istraživanju, ne s nedovoljno definiranim motivom. Upravo suprotno, čini se da velik broj ljudi posjećuje tu crkvu s namjerom; konkretna ih potreba i molba potiču na odlazak u crkvu. To istodobno govori o prisutnosti Marije u svakodnevnome životu ljudi, pa i mladih.

Imade, razumljivo je, mjesta i za zaključak da dio ljudi dolazi bez posebne namjere te da ponukan provokativnim zidom prekrivenim natpisima želi ostaviti svoj trag, možda iz iste one želje i potrebe za trajnim bilježenjem svojega imena, djela i podviga koju Fučić prepoznaje u glagoljskim natpisima³⁹ (1982:18) ili pak, iz izazova što ga nosi pisanje na zidu: rizik vremenskoga tjesnaca, tajnost izvedbe, ograničenost sredstava (cf. Thévoz 1988:216 govoreći o grafitima).

Mladi ljudi dakle zalaze u crkvu s određenom namjerom ili bez namjere (no neki tada ne mogu odoljeti izazovu išaranoga zida). I prvi i drugi ostavljaju konkretne molbe: prvi jer zato i dolaze, prvi i drugi stoga što su mladi i ne zaziru od iskrenoga i otvorenoga izlaganja svojih želja, nada i potreba, pa i na zidu (zaštićeni anonimnošću, tj. nebilježenjem imena i prezimena!). Dob je sastavljača poruka usko vezana uz njihov medij, a on je glavnim čimbenikom njihove posebnosti i različitosti spram poruka na Trsatu.

Ti su mladi ljudi obuzeti svojim problemima - školom i ljubavlju - i stoga najviše mole za sebe, a daleko je manje molbi upućeno Mariji u korist drugih ljudi. Na Trsatu, gdje poruke ostavljaju razne generacije ljudi, dvostruko je više poruka u korist drugih ljudi. Dob potpisnika poruka određuje i tko su ti drugi ljudi - roditelji, majka, otac, sestra, brat, djevojka i mladić, te općenito obitelj u Osijeku; općenito obitelj i napose djeca na Trsatu.

Još je jedna specifičnost osječkih molitava no nije vezana uz dob i posredno uz medij poruke, već uz aktualni društveni i politički trenutak u kojemu nastaje dio natpisa - uz rat u Hrvatskoj 1991/92 godine. Zaključak je trsatske analize da se vjernici zanemarlivo malo mole "za druge ljude, poznate ili nepoznate, za širu zajednicu u kojoj žive ili za neku drugu (koja možda u tom trenutku pati zbog rata, gladi, ili sl.), ili za sve ljude svijeta. Vjernici su koncentrirani na sebe i na svoju najjužu obitelj i njezine probleme. To upućuje na izoliranost suvremenoga čovjeka i na to da je njegova referentna grupa ponajprije njegova obitelj. Svi se njegovi interesi, želje i traženja iscrpljuju unutar te male društvene skupine." (Čapo 1992). U nešto kasnijim osječkim natpisima (kao i u kasnijim trsatskim zapisima) prilike su bitno drukčije i čovjek ne može, unatoč vlastitim preokupacijama (i mladosti koja je okrenuta k sebi) a da ne bude zabrinut i za širu zajednicu - za svoje selo, svoj grad, regiju, za cijelu Hrvatsku, Hrvate ili "za sve nas".

Unatoč nabrojanim razlikama trsatske i osječke poruke Mariji iskazuju i neke sličnosti. Na oba je mjesta razmjerni udio spolova među sastavljačima poruka manje ili više isti: žene su te koje se, bez obzira na dob u daleko većemu broju obraćaju Mariji. Nadalje, u svjetonazoru ljudi koji se obraćaju Mariji na oba mjesta, koliko ga ovakvi šturi zapisi iskazuju, Marija zauzima istaknuto mjesto, imade ulogu pomagačice, zaštitnice, darovateljice, vodilje, praštajuće majke iskupiteljice i spasiteljice. U Osijeku ona najviše i u svemu pomaže; na Trsatu ona gotovo isto toliko pomaže koliko i čuva

³⁹ Autor kaže da je bila veća u prošlosti nego danas, no, da li je tome uistinu tako?

i daje. Njezinoj se volji prepušta, ona donosi odluke umjesto čovjeka, a on, kako to pokazuju zahvale, očekuje da će ona ispuniti njegove molbe pa joj se unaprijed zahvaljuje. I u Osijeku i na Trsatu iznimni su slučajevi u kojima molba sadrži i obećanje nekoga čina u zamjenu za ispunjenje molbe (zavjet); "Mariji se vjeruje" kažu neki natpisi.

U Osijeku od Marije se manje očekuje da se moli Isusu ili Bogu za molitelja ("da ga zagovara/preporuča"), no zato tu nalazimo izrazito veći broj natpisa u kojima se vjernik uopće ne obraća Mariji nego Bogu ili nekome svecu. Od Marije i od Boga očekuju se slične intervencije no Bog relativno više daje i čuva nego što pomaže. Nije razvidna niti neka razlika kojom bi vjernik naznačio da se obraća Mariji ili Bogu: obraća im se na isti način, istim riječima, istom formulom prisnosti (ti). Bog nije udaljeni i nevidljivi vladar svemira, već dobar i milosrdan pomagač ljudi u njihovu svakodnevnom životu. Mariji se ljudi doduše više obraćaju no to je i razumljivo jer natpisi nastaju oko Marijina kipa, u kapeli majke Božje Lurdske. U Osijeku nema temelja za tvrdnju da je Bog nedohvatniji i nedostupniji od Marije, odnosno da vjernik radije i lakše komunicira s njegovom posrednicom Marijom⁴⁰.

K tome, Marija je samo Marija, majka Božja, a ne ili Majka Božja Lurdska ili pak Majka Božja Osječka. Marija nije Osječka jer je riječ o kipu što prikazuje ukazanje majke Božje Bernardici u Lurdu, dakle o čudu koje nije vezano uz Osijek, a u Osijeku se od postavljanja kipa uza nj ne veže nikakav poseban događaj koji bi ga učinio čudotvornim. Međutim, činjenicu da Marija nije ni Majka Božja Lurdska možemo protumačiti ili kao nepoznavanje/neprepoznavanje ikonografije kipa ili pak kao uspješnu poduku vjernika u postsaborskoj razdoblju da je, suprotno pučkome poimanju da svetački likovi (a osobito je to svojstvo Marije) imaju varijantne oblike, Marija jedna i jedina (cf. Čapo 1991).

Zaključak o usporedbi poruka Mariji iz dva hrvatska mjesta i iz francuskoga svetišta u Thierenbachu svodiv je na nekoliko opaski. Jedina je izrazita razlika hrvatskih spram francuskih poruka u obraćanju Mariji - u imenu (majka Božja spram Notre-Dame i Vierge Miraculeuse) i u formi obraćanja (ti:vi). U ostalim obilježjima poruke s Trsata i iz Thierenbacha sličnije su od poruka iz Osijeka i s Trsata. To možemo objasniti uglavnom razlikom u dobnoj strukturi sastavljača poruka i funkcijom što je imadu crkve na Trsatu, u Osijeku i u Thierenbachu. Time sam dovela u pitanje i pretpostavku Geneviève Herberich-Marx o tome da su sastavljači poruka u Thierenbachu relativno mladi ljudi. Sudeći po porukama iz Osijeka, vjerojatnije je da su to ljudi srednje dobi, odnosno da su među posjetiteljima ravnomjerno zastupljene sve dobne skupine. Mladi ljudi, pak, prevladavaju u Osijeku poglavito zbog toga što se poruke ostavljaju na zidu, na način koji ljudi srednje i starije dobi smatraju neprimjerenim. Struktura posjetitelja vezana je i na funkciju crkve - na Trsatu i u Thierenbachu riječ je o poznatim hodočasničkim središtima, a u Osijeku o lokalnoj crkvi bez hodočasničke tradicije.

⁴⁰ Već je rečeno da tu različitost Trsata i Osijeka - manje obraćanje Bogu na Trsatu negoli u Osijeku trenutno ne znam objasniti.

LITERATURA

- BILLETER, FRITZ: Harald Naegeli izaziva pažnju svojim nacrtanim likovima, *Quorum* 1(18), Zagreb, 1988, str. 223-224.
- ČAPO, JASNA: Sveti likovi, svete vodice i zavjeti. O hodočašćima hrvatskoga življa u mađarskoj Baranji, *Etnološka tribina* 14, Zagreb, 1991, str. 17-50.
- ***: *Etnološka obradba suvremenih proštenjarskih zapisa na Trsatu*, referat pripremljen za XI. Mariološki kongres u Huelvi, Španjolska, 1992.
- FABIJANIĆ, RADMILA: Narodna medicina stanovništva Dervente s okolinom, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Etnologija n. s. 30-31, Sarajevo, 1978, str. 89-104.
- FUČIĆ, BRANKO: *Glagoljaški natpisi*, JAZU, Zagreb, 1982.
- GAMBONI, DARIO: Skice odlaska i povratka: grafiti, vandalizam, cenzura i razaranje, *Quorum* 1(18), Zagreb, 1988, str. 213-214.
- GRASSKAMP, WALTER: Rukopis izdaje, *Quorum* 1(18), Zagreb, 1988, str. 197-204.
- HERBERICH-MARX, GENEVIEVE: *Evolution d'une sensibilité religieuse. Témoignages scripturaires et iconographiques de pèlerinages alsaciens*. Strasbourg, Presses universitaires de Strasbourg, 1991.
- HORVAT, ANDELA: *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju*, Zagreb, 1956.
- ***: *Između gotike i baroka, Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700.*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.
- LALIĆ, DRAŽEN: Pojam grafita, u: D. Lalić, A. Leburčić i N. Bulat, *Grafiti i subkultura*, Alinea, Zagreb, 1991, str. 29-36.
- Mali molitvenik*, Zagreb, Društvo sv. Ćirila i Metoda, 1969.
- SKASA-WEISS, RUPRECHT: Grafiti - zidno slikarstvo ili vandalizam? *Quorum* 1(18), Zagreb, 1988, str. 205-212.
- THÉVOZ, MICHEL: Zid kao erogena zona, *Quorum* 1(18), Zagreb, 1988, str. 215-217.

"MOTHER HELP ME CORRECT MATHS AND BE WITH BOJAN."

Ethnological analysis of wall inscriptions in the church of St. Peter and Paul in Osijek Summary

The author proposes to interpret messages addressed in the past few years to St. Mary, the mother of God, in the chapel of St. Mary of Lourdes in the church of St. Peter and Paul in Osijek, in eastern Croatia. Their specificity resides in the fact that they are written on chapel walls.

Taking into account the specific means by which they are written - on a wall - and the specific contents which they exhibit - prayers addressed to St. Mary - the author first discusses the appropriate *genre* into which they can be ranged. She concludes that wall inscriptions from the Osijek chapel cannot be considered graffiti since they do not exhibit some of their characteristics: their receivers are not anonymous, they are not a result of opposition or of a wish to transgress, or to make up for the communication deficit of some segment of the population, and their content is different.

The analysis and interpretation of 1000 wall inscriptions from Osijek is based on their transcription. Throughout the text they are being contrasted with prayers found in Trsat (a North Croatian pilgrimage center) and analyzed by the same author, and, where possible, with prayers from Thierenbach, a pilgrimage center in Alsace, analyzed by Geneviève Herberich-Marx. It is hypothesized that some characteristics of the Osijek inscriptions are linked to the means by which they are written. These are the pronounced anonymity of messages, the age of the population writing them - youth of High school age, and, linked to their age, the motifs of addressing Mary - mainly school problems, problems with partners, meeting somebody, etc. These motifs are in sharp distinction to the motifs presented in Trsat and Thierenbach (health, general help, happiness and protection predominate) where, presumably, people of middle and older age have left messages for St. Mary.

The messages in Osijek are very concrete and specific: help is sought immediately and for a definite problem, e.g. to meet one's lover today; not to get a bad mark in the test to be written tomorrow. The author concludes that while to Trsat people come in organized trips and seemingly with no predetermined motives for prayer; to the Osijek church people come deliberately, to pray for a specific motif.

The youth in Osijek are turned upon themselves for, in the majority of cases, they pray for themselves and not for other people, as was the case in Trsat. Nevertheless, a special category of prayers is identified in Osijek - prayers for all those who suffer - in villages, towns and Croatian regions struck by the 1991/92 war.

Finally, prayers point to Mary's presence in people's lives as helper, savior, giver, protector etc. In quite a number of prayers people address themselves to God, attributing him the same powers as to Mary. St. Mary is not called Mary of Lourdes or of Osijek as is the case in Trsat and in Thierenbach, both important pilgrimage centers in which Mary is thought to be miraculous. This is explained by the ignorance of youth that the statue around which they write messages on chapel walls represents the miracle of Lourdes and by the fact that the statue has not proven miraculous among the inhabitants of Osijek.

Regarding the differences and similarities of prayers in Croatia and in a French center, the author concludes that the main difference lies in the way Mary is called and addressed, but that otherwise, prayers from Trsat and Thierenbach have much more similarities than the prayers in two Croatian centers. The reason in all probability lies in the age of visitors and indirectly in the form of the prayer and function of the church.